

Pecorari Jakab bíboros diplomáciai pályája

ALMÁSI TIBOR

A középkori magyar királyság és a római katolikus egyház kapcsolattartásában kiemelkedő fontosságú szerepet játszottak a pápa által Magyarországra küldött legátusok. A legátusi hivatal olyan eszköz volt az egyházfő kezében, amelyen keresztül alkalmoszerűen megkísérelhette közvetlenül érvényesíteni akaratát egy-egy terület egyházi vonatkozású ügyeiben. A követek körvonalazott területi és tárgyi hatáskörben rendkívül széles, erendendően a pápát megillető jogok gyakorlására kaptak felhatalmazást. Ilyen kivételes jogosítványokkal járó megbízatásokra természetesen csak nagy horderejű, az egyházi érdekek szempontjából alapvető jelentőségűnek ítélt ügyekben került sor. Éppen ezért a kutatói figyelem egy-egy legátusküldés vizsgálatakor elsősorban a pápai beavatkozást előidéző okok elemzésére, a feszültségforrások feltárására, a követ eljárásának rekonstruálására, tárgyalásaira és a legáció eredményének értékelésére irányul. Többnyire háttérbe szorul vagy teljesen elsikkad ugyanakkor a követ személyes vonásainak, politikai karakterének felvázolása, illetve az egyházi diplomáciában elfoglalt helyének kijelölése. Értelemszerű, hogy ez utóbbi feladatok elvégzése lényeges adalékokat hozhat felszínre, azonban a legátusok működéséről fennmaradt források természete – elsődlegesen okleveles anyagról és diplomáciai iratokról lévén szó – alig teszi lehetővé az esetek többségében, hogy az ilyesfajta vizsgálat kívánalmát egy jámbor óhajnál többre tartsuk. Az 1232 – 1234 között Magyarországon működött Pecorari Jakab bíborost illetően szerencsére kedvező a helyzet e tekintetben. Mivel többször kapott legátusi megbízatást, felvázolható diplomáciai pályafutása, s mert számos nyugat-európai elbeszélő forrás is őriz rá vonatkozó híradásokat, így közelebbről is meg tudjuk rajzolni portréját.¹

¹ A jelen dolgozat Jakab bíboros magyarországi működését nem tárgyalja. Részint mert az erre vonatkozó legfőbb adatok a magyar történeti és egyháztörténeti kézikönyvekben jobbára fellelhetők, részint helyszűke miatt, részint pedig mert a szempontunkból legfontosabb eseményt, a beregi egyezmény létrejöttét a közelmúltban feldolgoztuk. Vö. ALMÁSI TIBOR: A beregi egyezmény megkötésének diplomáciai mozzanatai. In: Acta Univ. Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica 83 (1986) 31 – 40.

Pecorari Jakab gazdag és előkelő piacenai családból származott.² Családneve a Piacenza határában levő Pecoraria völgy nevéből ered, amely terület a család birtokaihoz tartozott. Születési idejét nem ismerjük; viselt tisztviseléseinek elnyerésének időpontjai 1185 és 1190 közötti születését valószínűsítik. Jakab még ifjú korában szakított a világi élettel és pappá szenteltette magát. Első ismert szolgálati helye a Piacenzától DK-re fekvő Fidenza volt, ahol Szent Donnino egyházának plébánosaként működött. Innen Ravennába került, ahol főesperesi méltósághoz jutott. 1215-ben Franciaországba ment, s belépett a cisztercita rendbe. Közelebről nem ismert időpontban a cisztercita Trium Fontium apátja lett. A szakirodalom ellentmondásos közléseket tartalmaz e monostor lokalizálásával kapcsolatban. Míg az idézett biográfiai munkák a Rómához közeli Tre Fontane monostor apátjaként tüntették fel Jakabot, a trois-fontaines-i Albericus világkrónikáját kiadó Paulus Scheffer-Boichorst e franciaországi monostorban jelölte meg apáti működésének színterét.³ Ő egyébként Albericus magyarországi híreinek forrását is Jakabban kereste.⁴ Noha a két cisztercita monostorra vonatkozó források és irodalom átvizsgálásával e kérdés bizonyosan eldönthetővé válik, több megfontolás ettől függetlenül is Albericus tudós kiadójának vélekedése ellen szól. Most csak arra utalunk, hogy a krónikás Jakabra vonatkozó adatainak szórványos volta és egyoldalúsága – teljességgel említetlenül hagyja például a pápai diplomáciában játszott szerepét – szinte kizárja szorosabb kötődését a francia Trois-Fontaines-hez. A Rómához közeli Tre Fontane kolostorban teljesített szolgálatát valószínűsíti az is, hogy az 1220-as évektől tevékenysége erősen a kúriához kötődött. 1222 után III. Honorius pápa poenitentiariusus lett, a későbbiekben pedig – változatlanul megtartva apáti címét – egyházjogászként állt a pápai udvar szolgálatában. 1231-ben is Trium Fontium apátja volt még, amikor IX. Gergely pápa bíborossá emelte és a Rómától K-re fekvő palestrinai (praenestei) püspökség élére helyezte.⁵

2 A Pecorari Jakabbal kapcsolatos életrajzi adatok: UGHIELLI, F. – COLETTI, N.: *Italia . Sacra sive episcopi Italiae*. Tom. I. Venetiis, 1717². (a továbbiakban: UGHELI I.) 207–208.; MORONI, C.: *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*. Tom. I.II., Venezia, 1851. 30–31.; SÜTTERLIN, B.: *Die Politik Kaiser Friedrichs II. und die römischen Kardinäle in den Jahren 1239–1250*. Heidelberg, 1929. 131. (Heidelberger Abhandlungen. Heft 58.) (a továbbiakban: SÜTTERLIN); *Lessico Universale Italiano*. Tom. XVI. Roma, 1976. 336.

3 *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. (a továbbiakban: MGH.SS.) Tom. XXIII. Hannoverae, 1874. *Chronica Alberici monachi Trium Fontium a monachi Novi monasterii Hoiensis interpolata*. Ed. SCHEFFER-BOICHORST, P. 640., 652–653., 929. Álláspontját legújabbban elfogadta: HERVAY, F. L.: *Repertorium historicum ordinis cisterciensis in Hungaria*. Roma, 1984. 31.

4 E feltevés valószínűtlenségéről HÓMAN B.: *A Szent László-kori Gesta Ungarorum és a XII–XIII. századi leszármazói*. Bp., 1925. 17–18.

5 EUBEL, C.: *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive Summorum Pontificum S. R. E. Cardinalium ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta*.

Az újonnan kreált bíborospüspök röviddel kinevezését követően megkapta első diplomáciai megbízatását is a pápától. IX. Gergely 1233 januárjában Otto Candidus bíborossal együtt legátusként Lombardiába küldte, hogy a városok és II. Frigyes német-római császár között elmergesedett, s háborúval fenyegető viszály rendezésében közreműködjenek.⁶ A válság kiéleződését az idézte elő, hogy a császár 1231-ben fellépett fia, VII. Henrik német király központosító törekvéseivel szemben, s a tartományi különállás fenntartásában érdekelt fejedelmek mellé állt. Ezzel egyidejűleg megkezdte a VII. Henrik kísérletét támogató városok önkormányzatának korlátozását, letörését. A lombard városok fenyegetettségét csak növelte, hogy II. Frigyes 1232 tavaszára birodalmi gyűlés összehívását tervezte Ravennába. A fejedelmi seregek felvonulásától tartó lombardok e helyzetben megerősítették városaik szövetségét, és a pápához fordultak segítségért. Noha a Szentszék az 1230-ban San Germanóban megkötött és Cepranóban ratifikált béke óta viszonylag rendezett kapcsolatokat tartott fenn a császársággal, s jóllehet a lombard városok az 1230-as békekötést megelőzően cserbenhagyták a pápát, a kúria ennek ellenére nem akart kívül maradni a konfliktus rendezésén.

IX. Gergely a béke megteremtésén túl azt igyekezett legátusai révén elérni, hogy a szemben álló felek ismerjék el a Szentszéknek mint legfelsőbb fórumnak a döntőbírói illetékességét.⁷ A két bíboros közvetítői működését az ellenséges felek eltérően ítélték meg. A lombardok már a követek kiválasztásában is az egyház jóindulatát látták, mivel mindkét bíboros lombard származású volt.⁸ A császár ezzel szemben bizalmatlan volt, s gyanakvását csak növelte, hogy a legátusok először a városokkal vették fel a kapcsolatokat, s február közepétől tárgyalásokat folytattak Bolognában vezetőikkel. A két bíboros olyan ígéretet tett a lombardoknak, hogy a pápai döntőbírótság legfeljebb 100 fős fegyvertelen kíséret felvonulását fogja engedélyezni a német fejedelmeknek és VII. Henrik királynak. Amikor a köve-

Tom. I. Regensburg, 1898. 6. A Jakabot bíborosként említő első oklevél 1231. nov. 17-i keletű.

6 A pápaság és a császárság kapcsolatainak rendkívül gazdag irodalmából csak a vizsgálatunk szempontjából legközvetlenebbül hasznosított feldolgozásokra hivatkozunk. Ezekből SÜTTERLIN már idézett munkája mellett különösen FEHLING, F.: Kaiser Friedrich II. und die Römischen Cardinäle in den Jahren 1227 bis 1239. (Historische Studien. Heft. XXI.) (a továbbiakban: FEHLING) című munkája érdemel kiemelés. A pápaság – császárság küzdelmeire vonatkozó politika- és diplomáciatörténeti adatok számos alapvető feldolgozásban elérhetők.

7 FEHLING 20 – 22.

8 A bresciai rektor levele a bresciai podestához: Noveritis insuper, quod secundum quod videre et intelligere potuimus, in cardinalibus magnam fiduciam habemus, maxime quia unus illorum est Placentinus et alius de Vercelensibus partibus. MGH. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. (a továbbiakban: MGH. Constitutiones) Tom. II. Hannoverae, 1894. 203. [165. sz.]

tek március közepén Ravennába érkeztek, hogy II. Frigyesel egyezkedjenek, a császárt már nem találták ott, mert röviddel előtte elhagyta a várost. A közvetlen tárgyalások ezzel megszakadtak. A bíborosok visszatértek Bolognába, s ott kapták kézhez a császár békefeltételeit. Miután a lombard szövetség egy a legátusokhoz eljuttatott válasznyilatkozatban készséget mutatott a megbékélésre, lehetőség nyílt a konfliktus lezárására.⁹ Az egyezséget 1232 május 13-án Padovában kötötték meg.¹⁰ Ebben II. Frigyes ígéretet tett a szövetséges területek biztonságának garantálására a német fejedelmek és Henrik király átvonulásakor, a további problémák vonatkozásában pedig mindkét fél elfogadta, hogy ezeket tárgyalások útján rendezzi, vagy ellenkező esetben a Szentszék elé viszi döntésre. A birodalmi gyűlés megtartásában érdekelt császár hajlott a kompromisszumra, s a pillanatnyi helyzetben a béke helyreállítására törekedett. Ez nem jelentette azonban azt, hogy lemondott volna a lombard városok császári alávetéséről, önállóságuk felszámolásáról. E mélyebben gyökerező problémák rendezésében azonban nem kívánt szerepet adni az általa pártosaknak vélt lombard legátusoknak, inkább a kúriai döntőbírótságot fogadta el. Joggal számolt azzal, hogy az egyház felső vezetésében többen a császárral való együttműködés, és nem az ellentétek kiélezésének hívei, s remélte, hogy ez egy esetleges döntőbírótsági ítéletben is tükröződni fog.

A padovai béke mindenesetre nagy elégedettséggel töltötte el a pápai udvart. A legáció sikerének könyvelhető el, hogy a két bíboros közül Pecorari Jakab hamarosan újabb diplomáciai megbízatást kapott, nevezetesen a magyarországi klérus és II. András király közötti feszültségek kivizsgálását és rendezését. Jakab bíboros 1232 augusztusában jött Magyarországra, s 1234 márciusáig működött itt legátusként.¹¹ A Magyarországon töltött másfél évben Pecorari Jakab kívül került azokon a belső kúriai küzdelmeken, amelyek a pápai diplomácia alakulására meghatározó befolyással voltak. Noha II. Andrással szemben az egyházi érdekek érvényesítése terén teljes sikert ért el, s a beregi diktátum elfogadtatásával jelentékenyen megerősítette a magyarországi egyházi pozíciókat, visszatérése után csaknem két évig mégsem jutott újabb komoly diplomáciai feladathoz. Ennek okát a távollétében lezajlott változásokban kell keresni.

⁹ FEHLING: 25–28.

¹⁰ MGH. Leges II. Hannoverae, 1837. 294–298.

¹¹ Magyarországi legátusként való első említése 1232. aug. 31. (THEINER, A.: *Vetera Monumenta Historica Hungariorum Sacram Illustrantia*. Tom. I. Romae, 1859. 106. [185. sz.], utolsó Magyarországon kiadott oklevele Sopronban kelt 1234. márc. 8-an (A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. I. Bp., 1902. 730. [140. sz.]).

A padovai megállapodást követően II. Frigyes és a lombard szövetség ellentétei rendkívül lassan jutottak nyugvópontra. Mivel sem a békében megállapított határidőig, sem a haladékként kitűzött újabb időpontokig nem vezettek eredményre az egyezkedések, a felek a kúriához fordultak. A döntés 1233. június 5-én született meg.¹² Az ítélet egyik felet sem elégítette ki maradéktalanul. A városok semmilyen garanciákat nem kaptak szövetségük biztonságának szavatolására, a császár viszont a kárpótlást hiányolta a lombardok tömeges túlkapásaiért és a birodalmi gyűlés meghíúsításáért. Mivel IX. Gergely röviddel az ítélet kihirdetése után a határozat olyasfajta értelmezését adta a lombard szövetség vezetői előtt, amelyből arra lehetett következtetni, hogy a Szentszék a szövetség érdekeit megkülönböztetett figyelemben fogja részesíteni,¹³ a császár ellenlépésre szánta el magát. Levélben fordult a bíborosi kollégiumhoz, amelyben felpanaszolta sérelmeit, s a kardinálisok segítségét kérte ezek orvoslásához.¹⁴ Kísérlete a bíborosi kollégium megosztására eredményesnek bizonyult, ugyanis néhány bíboros elhagyva a pápai udvart nyíltan szembefordult IX. Gergely politikájával. Ugyan az egység 1233 novemberére helyreállt,¹⁵ miután a pápa és a császár egyaránt elfogadta a konfliktus kompromisszummal való lezárását, azonban IX. Gergelynek ettől kezdve állandóan tekintetbe kellett vennie a II. Frigyesrel kapcsolatos politikában békülékeny irányvonalat képviselő bíborosok állásfoglalását. Az 1233 végével kezdődő békésebb időszak a pápaság és a császárság viszonyában 1235 végéig tartott. Nemcsak arról volt szó, hogy a felek tartózkodtak egymás érdekeinek nyílt megsértésétől, de több ízben együttműködésre is sor került közöttük. II. Frigyes ekkor számolta fel véglegesen fia németországi hatalmát, amelyben az egyház is támogatta őt, míg a pápának 1234 nyarán a rómaiak lázadása okozott gondot, s a felkelés leverését csak a császár fegyveres segítsége tette lehetővé. Ezen nyugalmi periódus addig maradhatott fenn, amíg a két fél erőit a belső problémák kötötték le, s ezáltal a kompromisszum fenntartásában voltak érdekelték.¹⁶ Figyelemre méltó, hogy Pecorari Jakab ezekben az években — úgy tűnik — háttérbe szorult, s a politikai színtéren a császárral baráti viszony kialakítására törekvő bíborosoké volt a vezető szerep. Ennél is feltűnőbb azonban Jakab bíboros újbóli előtérbe kerülése.

II. Frigyes 1235 őszén elrendezvén a német problémákat ismét a lombard kérdést állította politikája tengelyébe. Megnyilatkozásai arra mutattak, hogy ennek rendezésében nem tartja magát feltétlenül a pápai

12 MGH. Leges II. 299–300.

13 MGH. Constitutiones II. 221.

14 MGH. Epistolae saeculi XIII. e regestris Pontificum Romanorum selectae. (a továbbiakban: MGH. Epist. Pontif.) Tom. I. Berolini, 1883. I. 443. [549. sz.]

15 MGH. SS. XIX, Hannoverae, 1846. Rycardi de Sancto Germano notarii chronica. 371.

16 A kapcsolatok normalizálódásáról FEHLING 40–46.

döntőbírótság nyújtotta keretekhez, hanem adott esetben a probléma hatalmi eszközökkel való megoldását is vállalja.¹⁷ 1235 végétől a pápa egyre gyakrabban foglalkozott a szicíliai királyságban tapasztalható visszásságokkal, s felújította a közvetlen együttműködést a lombardokkal is. Amikor II. Frigyes legátust kért IX. Gergelytől, s e szerepre az antiochiai pátriárkát ajánlotta, a pápa a követküldésre vonatkozó javaslatot elfogadta, ám Pecorari Jakabot bízta meg a viszály elsímításának feladatával.¹⁸ Jakabnak nem volt hosszú időre szüksége, hogy ismét bizonyítsa diplomáciai ügyességét, s egyben kifejezésre juttassa pártosságát. Röviddel meghatalmazása után feltűnt szülővárosában, Piacenzában, és megbuktatta a várost 1232 óta kormányzó ghibellin pártot.¹⁹ A város átpártoltatása érzékeny veszteséget okozott a császár számára, hiszen eddig a lombard szövetség centrumában a városok egy viszonylag kompakt tömbjére támaszkodhatott (Pávia, Cremona, Piacenza, Párma, Modena, Reggio, Mantova, Verona), ám a legátusnak sikerült éket vernie e tömörülésbe. Nem sokkal később hasonló módon sikerült Mantovát is a lombard szövetség oldalára vonnia, majd Modena megnyerésével próbálkozott.²⁰ A császár és a pápa ekkori levélváltásában természetesen igen sok szó esett Pecorari Jakabról. A császár nem fogadva el békekövetként Jakabot kifejezetten mint ellenségéről beszél róla, míg a pápa legátusa minden lépését hajlandó igazolni, s a béke őrangyalaként állítja be őt.²¹ II. Frigyes 1236. szeptember 17-én kiadott, sérelmeit felsoroló jegyzékében külön pontot szentelt a pápa által küldött „gyanús” követ működésének, akit IX. Gergely október 23-án kelt válaszlevelében – istenfélelmére és békeszeretetére hivatkozva – megintcsak tisztázni igyekezett a vádak alól.²² Az egyházlő bármennyire is egyetértett legátusa lépéseivel, s a válságot tovább mélyítő akcióival, 1236 novemberében mégis kényteelen volt visszahívni Lombardiából. Erre az

17 Uo. 47–48.

18 Frigyes javaslatának elutasítása, s egyben a császár értesítése Pecorari Jakab meghatalmazásáról 1236. június 10-én: MGH. Epist. Pontif. I. 588.

19 MHG. SS. XVIII. Hannoverae, 1863. *Annales Placentini Gibellini* 473–474.: In proximo mense Iulii domnus Jacobus Prenestrine episcopus cardinalis Placentiam accessit, qui caute cum quibusdam magnatibus populi sub specie pacis Guillelmum de Andito et filios, rectores populi, ablata eis dominatione, de civitate expulit: statim introductis militibus, qui extra per episcopatum morabantur in civitatem. ... exinde Placentini rebelles imperatori fuerunt.

20 MGH. Constitutiones II. 308–312. [224. sz.]

21 BÖHMER, J. F. – FICKER, J. – WINKELMANN, E.: *Die Regesten des Kaiserreichs ... 1198–1272. (Regesta Imperii V.)* 1–3. Bd. 1881–1900. (a továbbiakban: BFW.) I. 2198. Non indignationi praeterea debetis ascribere sed caute, quod causam nostram in sinu Penestrini episcopi suffocari nolumus, quem alium prorsus invenimus quam scripsistis, quem adversarium potius, quam federis arbitrum sumus experti. IX. Gergely a legátus védelmében: 1236. okt. 17.: MGH. Epist. Pontif. I. 599–604. [703. sz.]

22 MGH. Epist. Pontif. I. 596–598. [700. sz.] és 598–599. [702. sz.]

kényszerítette rá, hogy a császár gyors katonai sikerei révén jelentékenyen megerősítette állásait a tartományban, s ennek következtében a mérsékelt bíborosi szárny ismét egyre nyíltabban szállt síkra a megbékélés mellett.²³

A pápai politika lombardiai aktivitását fékező erők egészen 1239 tavaszáig felszínen maradtak a szentszéki diplomáciában. Működésük kedvező lehetőséget teremtett II. Frigyesnek ahhoz, hogy megszilárdítsa hatalmát Észak-Itáliában. Az 1237. november 27-én Cortenuovánál kivívott győzelme után csak Milano, Brescia, Alessandria és Piacenza nem került kezére. IX. Gergely pápa gyakorlatilag cselekvőképtelenné vált vele szemben, mert minden fellépési kísérlete megbukott a bíborosi többség ellenállásán. 1238 nyarának elején ismét megpróbálkozott Pecorari Jakab mozgósításával, amikor is Lombardiára, Provance-ra és Dél-Franciaországra érvényes legátusi kinevezést adott számára. A megbízatással kapcsolatban fennmaradt június 9-én kelt pápai levél azokat a feltételeket tartalmazza, amelyek mellett Jakab bíborosnak fel kellett volna oldania VII. Rajmund toulousi gróftól az egyházi büntetés alól.²⁴ A palestrinai püspök legációjára azonban nem került sor. Miután II. Frigyes erőlyesen tiltakozott IX. Gergelynél Jakab személye ellen,²⁵ a pápa Guido soranói püspököt küldte helyette Provance-ba. Így Jakab bíboros következő fontos szereplésére csak a nyílt ellenségeskedés legközelebbi kiújulásának időszakában került sor.

A fordulat akkor következett be, amikor IX. Gergely megszerezve a bíborosi többség támogatását 1239. március 20-án kiközösítette a császárt. A pápa elsősorban azért tudta e lépést elfogadtatni a kollégiummal, mert II. Frigyes 1238 folyamán már egyre leplezetlenebbül sértette meg az egyházi érdekeket. Különösen az keltett nagy visszatetszést, hogy Szardínia trónját, amely korábban pápai hűbér volt, természetes fiának, Enzióknak adta. A pápa a kiközösítést követően végleges leszámolásra törekedett, s ehhez meg kívánta nyerni a jelentősebb európai világi fejedelmek támogatását is. E törekvése jegyében adott újbóli legátusi megbízatást Pecorari Jakabnak, ezúttal Franciaországba küldve őt. Jakab bíboros 1239 októberében kelt útra, s igen viszontagságos körülmények között jutott el Franciaországba. Mivel a császári fegyveresek őrizték az Itáliából kivezető utakat, ezért álruhát kellett öltetnie. Zarándoknak öltözve, pusztán egy kísérővel először Genovába ment, majd ott hajóra szállt.²⁶ A császári haderő eközben csaknem teljesen bekerítette az egyházi államot, 1240 elejére pedig jelentős részét megszállva egészen szűk területre szorította a pápai fennhatóságot. A

23 A császár 1237. januárjában elégedetten nyilatkozott Jakab bíboros visszahívásáról és az új legátusok ténykedéséről. BFW. I. 2225.

24 MGH. Epist. Pontif. I. 630–631. [731. sz.]

25 BFW. I. 2355., 2356.

26 MGH. SS. XXII., Hannoverae, 1872. Annales Sancti Pantaleonis Coloniensis. 531.; MGH. SS. XIX., Ryccardi de Sancto Germano notarii chronica. 371.

mérsékelt bíborosi szárny ismét a megegyeztetést szorgalmazta, megbontva -- ezzel a kúria egységét.²⁷ Fellépésük eredményeként az egyházfő kénytelen volt fegyverszüneti tárgyalásokba bocsátkozni. 1240 júniusában a császárbarát irányzat vezetője, Colonna János, valamint Rajnald ostiai bíborospüspök vették fel II. Frigyesel a kapcsolatokat. A követek, s a pápa is elfogadták a császár azon javaslatát, hogy az ellentéteket a pápa és a bíborosok által összehívandó egyetemes zsinaton rendezzék. Az uralkodó ennek elfogadtatásával kész volt a fegyverszünet megkötésére.

Jakab bíboros ezzel újabb feladatot kapott, nevezetesen az 1241 Húsvétjára tervezett zsinat előkészítését a francia klérus körében. Eddigi működése során jelentős eredményeket ért el a császárellenes agitáció terén, s komoly pénzeszközökre is sikerült szert tennie a háború folytatásához. A francia udvarban és a német fejedelmeknél is felvetette a császár letételének indítványát, ám ez nem talált támogatókra.²⁸ Krónikás híradás számol be arról, miként vette hírt Jakab bíboros a császárral kötendő fegyverszünetnek. Az értesülésen igen megütközött, s kishitűséggel vádolta a pápát, hogy hagyta magát ennyire kétségbe ejteni, amikor ő egyedül Franciaországban annyi pénzt gyűjtött, hogy egy teljes éven át folytatni lehet belőle a császár elleni háborút.²⁹ Állítólag amikor a pápa hírt vette legátusa felháborodásának, szörnyen megbánta, hogy tárgyalásokba kezdett, s visszahívta követeit. Colonna Jánost azzal kívánta újból a császárhoz küldeni, hogy szakítsa meg a fegyverszüneti tárgyalásokat. János bíboros azonban ezt megtagadta, majd heves szóváltás után eltávozott az udvarból, s ezzel barátból ellenséggé lett.³⁰

Az ellenségeskedések 1240 kora őszen ismét kiújultak. A propagandaharcok középpontjába az egyetemes zsinat került. Ennek szervezését -- II. Frigyes indítványával ellentétben -- egyedül a pápa irányította, s kirekesztette belőle a császár iránt békésebb érzületű bíborosokat. A zsinatra sem a szicíliai klérus, sem a birodalmi lombard városok papsága nem kapott meghívást. Az előkészületekből a császár úgy vélte, hogy IX. Gergely a zsinat összehívásának ürügyével ítélőszéket akar felállítani vele szemben. Ezért 1240 szeptemberétől mindent megtett az egyetemes zsinat megghiúsításáért.³¹ Levélben közölte az angol és a francia királlyal, hogy nem tudja garantálni a zsinatra tartó, országain áthaladó személyek biz-

27 SÜTTERLIN 27–35.

28 E feltehetően puhatólózásképpen tett javaslatról: MGH. SS. XXII. Annales Sancti Pantaleonis Coloniensis. 531.; MGH. SS. XVI. Hannoverae, 1859. Annales Stadenses. 367.

29 MGH. SS. XXVIII. Hannoverae, 1888. Ex Mathei Parisiensis operibus. Ex Cronicis Maioribus. 196–197.

30 Uo.

31 SÜTTERLIN 31–38.

tonságát.³² A pápa is számolván az akadályozó lépésekkel a genovaiakat bízta meg a prelátusok áthajóztatásával a veszélyes partszakaszon, valamint az Angliában és Franciaországban gyűjtött pénz tengeri szállításával.

A zsinati előkészületek mozgósították Nyugat-Európa egyházi vezetőit. A legátusként 1237 óta Angliában működött Otto Candidus, illetve Pecorari Jakab bíborosok népes kísérettel igyekeztek vissza 1241 elején Rómába. Nizzán át elhagyva Franciaországot Genovába mentek. Innen azonban a császári erők fenyegető közelsége miatt sokáig nem tudtak útra kelni. Végül a városban kitört, a császárpárti előkelők által szervezett zavargások miatt³³ április végén kénytelenek voltak hajóra szállni. A 30–35 hajóból álló flotta eleinte különösebb nehézségek nélkül haladt. Május 3-án azonban Monte Christo és Giglio szigetek között váratlan támadás érte a pisai flotta részéről. A rendkívül heves, Genova számára különösen súlyos veszteségekkel járó csatában a pisaiak szétszórták az ellenséges flottát, s közel húsz hajót zsákmányul ejtettek. Több mint száz főpap, köztük Pecorari Jakab és Otto Candidus bíborosok is, fogságba estek. Pápai és császári oklevelek sora emlékezik meg ellentétes érzelmekkel sorsukról.³⁴ Különösen figyelemre méltóak Frigyes levelei, mert ezekben kivétel nélkül külön megemlékezik Pecorari Jakabról, akit többnyire „báránybőrbe bújít rabló farkasként” említ.

A tengeri ütközet után a győztes flotta a zsákmánnyal és a foglyokkal a pisai kikötőbe futott be. A prelátusokat a tengerészek teljesen kifosztották.³⁵ Itt valamelyest pótolhatták a legégetőbben szükséges dolgokat, majd tovább hurcolták őket. Rabságuk első színhelye az Arno partján álló San Miniato erőd volt. Nyár elején azonban császári rendeletre átszállították őket a szicíliai királyság területére. A mintegy háromhetes tengeri út során a fedélzeten szűk területre összehúzóult foglyok nemcsak a tűző naptól és az időjárás viszontagságaitól szenvedtek, de a sok rovarcsípés, a szomjúság és számos betegség is kínozta őket. A hányattatásaikról beszámoló krónikás szerint szinte sóvárogva vágytak már az apuliai börtönökbe.³⁶ A palestrinai püspököt különösen megviselték a szenvedések.³⁷

32 BFW. I. 3139., 3144.

33 MGH. SS. XVIII. Annales Placentini Gibellini. 484.

34 A legfontosabbak: MGH. Epist. Pontif. I, 713–721. [812–820. sz.]. A császár Jakabról adott jellemzése az angol királynak küldött 1241. máj. 18-án kelt levelében (HUIILLARD-BREHOLLES, J. L. A.: *Historia diplomatica Frederici secundi sive constitutiones, privilegia, mandata, instrumenta quae supersunt istius imperatoris et filiorum eius*. Tom. V/2. Paris, 1857. 1125.), valamint a német birodalom előkelőjéhez intézett, május végén kelt levelében (uo. 1127.).

35 MGH. SS. XVIII. Annales Placentini Gibellini. 484., 485.

36 Auszüge aus der grösseren Chronik des Matthaeus von Paris. Leipzig, 1890. 129–130.

37 MGH. SS. XIX. Rycardi de Sancto Germano notarii chronica. 381.: *Praenestini enim miserrima erat conditio*.

Pecorari Jakab két évet töltött a császár fogságában. Hosszú ideig Capuában őrizték, majd a császár fennhatósága alá került Tivoliba szállították, végül a Tivolitól DK-re fekvő San Germano fölött magasodó Rocca lani erődben raboskodott. A bíboros fogsága idején gyökeresen átrendeződtek az itáliai viszonyok. Az egyetemes zsinat megghiúsult, 1241. augusztus 22-én meghalt IX. Gergely pápa, a bíborosok testülete pártokra szakadt, s az ellentétek miatt úgyszólván kilátástalanokká váltak a pápaválasztás esélyei. IX. Gergely halála után – eltekintve IV. Coelestin néhány napos pápaságától – közel két évig betöltetlen maradt Szent Péter trónusa. A küzdelmek középpontjába az új pápa megválasztása került. E harcokban Pecorari Jakab ugyan nem játszhatott tevőleges szerepet, személye mégis kiemelkedő fontosságú volt a felek alkudozásaiban. A császár foglya szabadon bocsátása fejében egy számára elfogadható pápa megválasztására kívánt előzetes biztosítékokat szerezni a bíborosoktól. Jőindulatának jeleként sorra engedte szabadon a fogságában lévő főpapokat.³⁸ Hogy Pecorari Jakab utolsónak maradt rabságban, az több okkal magyarázható. II. Frigyes nyilvánvalóan ki akarta zárni a lehetőségét is annak, hogy a palestrinai püspököt esetleg pápává válasszák. Az is feltételezhető, hogy a veszedelmes ellenfelének teljes kiiktatására törekedett a választási harcokból, s nem kívánta vezérhez juttatni a császárellenes pártot. Végül pedig a császár kezében a palestrinai püspök volt a legértékesebb tűsz, akinek visszatartásával hatékony eszközhöz jutott a kardinálisokra való nyomásgyakorlásban. Az alkudozások rendkívül hosszan tartottak, minden eredmény nélkül. A bíborosok a választás feltételeként Pecorari Jakab elengedését szabták II. Frigyesnek. Végül a császár kénytelen volt engedni. 1243 májusában szabadon bocsátotta a palestrinai püspököt.³⁹ Lépését döntő módon befolyásolta, hogy a Rómában maradt császárellenes bíborosi szárny időközben mindössze két főre zsugorodott – májusban meghalt a frakció vezére, Romanus portói bíborospüspök –, s az Anagniban lévő mérsékelt szárny főlénye biztosítottak tűnt az elkövetkező pápaválasztásnál.⁴⁰

Jakab fogságával kapcsolatban még egy későbbi, de rendkívül jellemző híradás idézhető. Az 1245-ben megtartott I. lyoni egyetemes zsinaton a császár bűnei között felemlítették a foglyul ejtett főpapokkal való embertelen bánásmódot. A császárt védő Thadeus de Suessa Frigyes védelmében elmondta, hogy az uralkodó minden haragja ellenére már-már szabadon akarta engedni a prelátusokat, amikor a színe elé hozott palestrinai püspök és néhányan mások is szemtől szemben fenyegetések sorát zúdították rá, s

38 1242 augusztusában a másik fogoly bíborost, Ottót is szabadon engedte. Uo. 383.

39 Uo. 383–384.: *Mense Madii imperator ... ad preces cardinalium ab Urbe discedens, est reversus in regnum. Item Mense Madii Praenestinus episcopus imperatore mandante liberatus est, et apud Anagniam ad cardinales cum honore remissus.*

40 SÜTTERLIN 62–66.

jóllehet valamennyiüket megbilincselték, ők mégsem haboztak a császárt ott tüstént exkommunikálni. II. Frigyes emiatti felháborodásában szigorította meg foglyai rabságát.⁴¹

Pecorari Jakab kiszabadulása után nem sokkal, 1243. június 25-én megválasztották az új pápát, IV. Incét. E választást a császár is kedvezően fogadta. Az egyházfő nagy igyekezetet fordított a béke megteremtésére, hogy az egyház csaknem teljesen szétzilálódott belső rendjét helyreállíthassa. Közel egy éven át folytak a béketárgyalások II. Frigyes megbízottjaival. Forrásaink ezen időszakból nem tartalmaznak híreket Pecorari Jakabról. Elképzelhető, hogy a fogságban elszenvedett gyötrelmek aláásták egészségét, s ezért sem vállalkozhatott szereplésre, ám az is bizonyos, hogy a pápai politika ekkori irányvonala sem nagyon adott alkalmat fellépésére. Egyetlen adat ismert róla a szabadulás utáni időből, nevezetesen hogy IV. Ince pápa római vikáriussá nevezte ki.⁴² 1244. június 26-án halt meg, éppen néhány nappal a császárság és pápaság újabb viszályának kirobbanása előtt.

A palestrinai püspök diplomáciai pályájának áttekintéséből jól kitűnik, hogy személyében az 1230-as évek pápai diplomáciájának meghatározó alakját kell látnunk. Valamennyi jelentős megbízatása során az éles kard szerepét töltötte be a pápa világhatalmi céljainak szolgálatában. Nézetei igen közel álltak IX. Gergely politikai elképzeléseihez. Szembetűnő, hogy Jakab bíboros mindig olyan időszakban volt aktív részvevője az egyházi diplomáciának, amikor a pápa cselekvési szabadságát nem korlátozták az egyházkormányzatra mind komolyabb nyomást gyakorló mérsékelt erők. A bíborosi testületen belül Pecorari Jakab a pápai univerzalizmus legszélsőségesebb irányzatát képviselte. Fanatizmusa és szemléletének egyoldalúsága mellett kiváló taktikai érzék jellemezte. Ellenfelei gyenge pontját minden esetben gyorsan megtalálta, s az eszközökben nem válogatva rendre sikerült célt érnie. Az egyházi érdekeknek kompromisszumokat nem ismerve, engesztelhetetlen konoksággal igyekezett feltétlen érvényt szerezni. Úgy véljük, hogy azokat a benyomásokat, amelyek célratörő eljárásával és eltökélt magatartásával kapcsolatban magyarországi legációja vizsgálatakor támadnak a kutatóban, a pályafutásnak egészéből kirajzolódó kép kellően alátámasztja.

41 MGH. SS. XVIII. Ex Matthei Parisiensis operibus. Ex Cronicis Maioribus. 260 – 261.

42 UGHELLI I.207.: Rediit inde Romam, atque ab Innocentio IV. qui Coelestino IV. suffectus fuerat, Romae vicarius declaratus est, cumque in Vaticana Basilica supra humanum fastigium verbum Dei enunciasset, paulo post, hoc est 1244. VI. Kalend. Iulii cum coelesti mortalem vitam mutavit, sepultusque est in Vaticano.